

Cynnwys

Rhaglen	2
4 - Cofnodion y cyfarfod diwethaf	6
7 - Diweddariad ar Safonau'r Gymraeg	13
8(a) - Cwynion Iaith	17
8(b) - Cwynion am Weithrediad Cynllun Iaith Cartrefi Cymunedol Gwynedd	18
9(a) - Datganiad gan Cylch yr Iaith ynglyn â'r Cynllun Adnau	19
10 - Ymchwiliad Iaith - Y Defnydd o'r Gymraeg mewn Cyfarfodydd Allanol	20

Gwasanaeth Democraidd
Democratic Service
Swyddfa'r Cyngor
CAERNARFON
Gwynedd
LL55 1SH

Cyfarfod / Meeting

**PWYLLGOR IAITH
LANGUAGE COMMITTEE**

***10.00AM, DYDD IAU, 23 EBRILL, 2015**

***10.00AM, THURSDAY, 23 APRIL, 2015**

**nodwch amser cychwyn y cyfarfod ogydd / please note meeting start time*

Lleoliad / Location

**SIAMBR HYWEL DDA,
SWYDDFA'R CYNGOR / COUNCIL OFFICES,
STRYD Y JÊL / SHIREHALL STREET,
CAERNARFON**

Pwynt Cyswllt / Contact Point

EIRIAN ROBERTS

(01286) 679018

maireirianroberts@gwynedd.gov.uk

(DOSBARTHWYD / DISTRIBUTED 17/04/15)

PWYLLGOR IAITH LANGUAGE COMMITTEE

AELODAETH/MEMBERSHIP (15)

Plaid Cymru (8)

Y Cynghorwyr/Councillors

Craig ab Iago

Elwyn Edwards

Alan Jones Evans

Sian Gwenllian

Charles W. Jones

Liz Saville Roberts

Hefin Williams

[sedd wag / vacant seat]

Annibynnol/Independent (4)

Y Cynghorwyr/Councillors

Tom Ellis

Eric M. Jones

Eirwyn Williams

Elfed Williams

Llais Gwynedd (3)

Y Cynghorwyr/Councillors

Gweno Glyn

Alwyn Gruffydd

Gruffydd Williams

Aelodau Ex-officio/Ex-officio Members

Cadeirydd ac Is-gadeirydd y Cyngor / Council Chairman and Vice-chairman

Aelod Arall a Wahoddir / Other Invited Member

Y Cynghorydd / Councillor Ioan Thomas – Aelod Cabinet – Y Gymraeg / Cabinet Member – The Welsh Language

RHAGLEN

1. YMDDIHEURIADAU

Derbyn unrhyw ymddiheuriadau am absenoldeb.

2. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

Derbyn unrhyw ddatganiad o fuddiant personol.

3. MATERION BRYD

Nodi unrhyw eitemau sy'n fater bryd ym marn y Cadeirydd fel y gellir eu hystyried.

4. COFNODION

Bydd y Cadeirydd yn cynnig y dylid llofnodi cofnodion y cyfarfod diwethaf o'r pwyllgor hwn a gynhaliwyd ar 29 Ionawr, 2015 fel rhai cywir (ynghlwm).

5. CYFLWYNIAD GWASANAETH

Derbyn cyflwyniad ar y Gymraeg yn y Gwasanaeth Hamdden.

6. ADRODDIAD YR AELOD CABINET – Y GYMRAEG

Ystyried adroddiad llafar yr Aelod Cabinet – Y Gymraeg.

7. DIWEDDARIAD AR SAFONAU'R GYMRAEG

Ystyried adroddiad y Rheolwr Gwasanaethau Democratiaidd (ac Iaith) (ynghlwm).

8. CWYNIION IAITH

(a) Ystyried adroddiad yr Uwch Reolwr Democratiaeth a Chyflawni ar y cwynion diweddaraf (ynghlwm).

(b) Cwynion am Weithrediad Cynllun Iaith Cartrefi Cymunedol Gwynedd - Cyflwyno diweddariad gan yr Uwch Reolwr Democratiaeth a Chyflawni (ynghlwm).

9. YMGYNGHORIAD CYHOEDDUS AR GYNLLUN ADNAU'R CYNLLUN DATBLYGU LLEOL AR Y CYD

(a) Cyflwyno datganiad gan Gylch yr Iaith ynglŷn â'r Cynllun Adnau (ynghlwm).

(b) Ystyried trefniadau'r pwyllgor ar gyfer asesu'r ymateb i'r sylwadau ieithyddol ar y Cynllun Adnau.

**10. YMCHWILIAD IAITH – Y DEFNYDD O'R GYMRAEG MEWN
CYFARFODYDD ALLANOL**

Ystyried adroddiad yr Uwch Reolwr Democratiaeth a Chyflawni (ynghlwm).

PWYLLGOR IAITH, 29.01.15

Yn bresennol: Y Cynghorydd Eirwyn Williams (Is-gadeirydd yn cadeirio).

Y Cyngorwyr: Craig ab Iago, Elwyn Edwards, Tom Ellis, Alan Jones Evans, Alwyn Gruffydd, Siân Gwenllian, Eric Merfyn Jones, Elfed Williams, Gruffydd Williams a Hefin Williams.

Hefyd yn bresennol: Y Cynghorydd Ioan Thomas (Aelod Cabinet – Y Gymraeg).

Swyddogion: Arwel E.Jones (Uwch Reolwr Gwasanaeth Comisiynu Corfforaethol), Colin Morris (Rheolwr Cefnogi Busnes) ac Eirian Roberts (Swyddog Cefnogi Aelodau a Chraffu).

Hefyd yn bresennol: Meirion Davies (Cyfarwyddwr Datblygu Menter Iaith Conwy) a Dwynwen Hywel a Matthew Thomas (Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg).

Ymddiheuriadau: Y Cyngorwyr Gweno Glyn, Charles W.Jones a Liz Saville Roberts.

Cyfeiriwyd â thristwch at farwolaeth y Cynghorydd Huw Edwards yn dilyn gwaeledd hir a chydymdeimlwyd â'r teulu yn eu profedigaeth.

Safodd y pwyllgor fel arwydd o barch.

1. ETHOL IS-GADEIRYDD

PENDERFYNWYD ethol y Cynghorydd Eirwyn Williams yn is-gadeirydd y pwyllgor hwn am weddill 2014/15.

2. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

Datganodd y Cynghorydd Ioan Thomas fuddiant personol yn eitem 8(b) ar y rhaglen - Cefnogaeth i Fusnesau gan Gomisiynydd y Gymraeg - oherwydd bod ei fab yn gweithio i'r Comisiynydd.

Nid oedd yr aelod o'r farn ei fod yn fuddiant sy'n rhagfarnu a chymerodd ran lawn yn y drafodaeth ar yr eitem.

3. COFNODION

Llofnododd y Cadeirydd gofnodion y cyfarfod diwethaf o'r pwyllgor hwn a gynhaliwyd ar 23 Hydref, 2014 fel rhai cywir.

Mater yn codi o'r cofnodion

Eitem 2 – Mater yn codi o gofnodion cyfarfod 26 Mehefin, 2014

Eitem 6 – Gosodiadau Tai Cymdeithasol

Nodwyd y derbyniwyd ymateb gan y Gweinidog Cymunedau a Threchu Tlodi i lythyr y Gwasanaeth Tai yn nodi sylwadau a phryderon yr aelodau, ond bod y llythyr a dderbyniwyd yn anghyflawn.

PENDERFYNWYD cylchredeg ymateb llawn y Gweinidog i'r aelodau pan fydd ar gael.

4. ADRODDIAD YR AELOD CABINET – Y GYMRAEG

Cyflwynwyd – adroddiad llafar yr Aelod Cabinet – Y Gymraeg, yn manylu ar ddau ddatblygiad diweddar o fewn y maes, sef y trafodaethau i symud llwyddiannau Siarter Iaith Gwynedd i gynghorau eraill yng Nghymru a'r cyd-weithio rhwng y Cyngor a Menter Iaith Bangor ar baratoi cais am grant o'r gronfa gyfalaf i Fentrau Iaith.

PENDERFYNWYD trosglwyddo'r neges i'r Grŵp Busnes fod y pwyllgor hwn yn awyddus i'r Cyngor llawn nesaf dderbyn cyflwyniad gan yr Aelod Cabinet – Y Gymraeg ar Strategaeth Iaith Gwynedd.

5. CREU MARCHNAD LAFUR GYMRAEG

Derbyniwyd cyflwyniad gan Meirion Davies (Cyfarwyddwr Datblygu Menter Iaith Conwy) ar greu Marchnad Lafur Gymraeg er mwyn cryfhau'r economi a chryfhau sefyllfa'r Gymraeg ar draws Cymru. Rhoddodd ddadansoddiad o sefyllfa'r Gymraeg gan nodi mai priif fwrriad y cynllun oedd creu troedle economaidd i'r Gymraeg drwy leihau allfudiad, adnabod y galw am wasanaethau Cymraeg, ehangu gwasanaethau cyfrwng Cymraeg, cyplysu'r angen efo cyfleoedd gwaith a hyfforddiant ac adnabod cyfleoedd economaidd. Derbyniwyd swm o £20,000 gan Lywodraeth Cymru i baratoi cais ar y cyd gyda Phrifysgol Aberystwyth am arian Ewropeaidd ar gyfer elfen sgiliau unigolion ac elfen mentergarwch cymdeithasol y cynllun, a bwriedid ymgeisio hefyd am arian cyfatebol gan y Llywodraeth maes o law.

Cafwyd trafodaeth o amgylch y cwestiynau / sylwadau canlynol gan aelodau:-

- Cost y cynllun.
- Pwysigrwydd cryfhau'r economi ac amodau gwaith i ddenu a chadw pobl ifanc o fewn y sir.
- Lleihau effaith mewnfudo drwy gadw neu ddenu pobl yn ôl.
- Y tuedd i fewnforio nyrsys o wledydd eraill oherwydd cap y Llywodraeth ar y niferoedd sy'n cael eu hyfforddi yn y maes bob blwyddyn.
- Diffyg cyfleoedd i bobl ifanc mewn ardaloedd gwledig.
- Yr effaith ar yr iaith o gau ysgolion bach gwledig a sut bod cadw'r boblogaeth drwy greu gwaith yn lleol yn arwain at gadw ysgolion yn agored.
- Yr angen i bobl ifanc weld eu hunain yn rhan o'r frwydr iaith er mwyn dwyn rhagor o bwysau ar y Llywodraeth.
- Yr angen i wneud mwy i annog pobl ifanc lleol i fod yn fentrus a chychwyn eu busnesau eu hunain yn hytrach na chanolbwyntio sylw ar geisio denu busnesau mawr o'r tu allan i'r ardal.
- Diffyg hyfforddiant NVQ Gofal Plant drwy gyfrwng y Gymraeg.
- Yr angen i symud gwerthoedd y Cyngor hwn i gyrff eraill o fewn y sector gyhoeddus gan ddefnyddio'r Bwrdd Gwasanaethau Lleol i hyrwyddo hyn.
- Yr angen i fod yn rhagweithiol a rhoi gwaith i gwmnïau lleol sy'n cyflogi Cymry Cymraeg a phwysigrwydd y prosiect Cadw'r Budd yn Lleol.

PENDERFYNWYD

- (a) Cefnogi'r gwaith sy'n mynd rhagddo gan y mentrau iaith i sefydlu cynllun i greu marchnad lafur Gymraeg, gan ddarparu unrhyw gymorth ymarferol a geisir.**

- (b) **Defnyddio'r Bwrdd Gwasanaethau Lleol fel cyfrwng i ddwyn perswâd ar gyflogwyr eraill yn y sector gyhoeddus i fod â pholisïau mwy tebyg i Gyngor Gwynedd o ran yr iaith ac adrodd yn ôl ar yr hyn sy'n digwydd o ran cydweithio gyda chyrrff sector cyhoeddus eraill.**

Diolchwyd i Meirion Davies am ei gyflwyniad.

6. CEFNOGAETH I FUSNESAU

- (A) Cyflwynodd y Rheolwr Cefnogi Busnes adroddiad y Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith yn manylu ar yr hyn mae'r Cyngor yn ei wneud a'r hyn mae modd iddo'i wneud i hyrwyddo busnesau lleol i wneud y defnydd gorau o'r iaith Gymraeg.

Cafwyd trafodaeth o amgylch y cwestiynau / sylwadau canlynol gan aelodau:-

- Y duedd i allanoli gwaith sydd o fewn gallu crefftwy'r lleol.
- A yw trefniadau presennol y Cyngor yn ddigon llyfn a hyblyg ac yn gwthio'r ffin mor bell ag y gellir o ran y gofynion cyfreithiol?
- Y camau sydd ar droed o fewn y cynllun Cadw'r Budd yn Lleol i gynyddu hyder busnesau lleol yn y broses dendro.
- Diffyg cwmnïau lleol i wneud y gwaith ac ansicrwydd contractwyr lleol ynglŷn â sut i gael mynediad i waith y Cyngor.

Holwyd pam bod y Cyngor wedi gwerthu tir diwydiannol yn Nefyn. Eglurwyd nad oedd hyn yn fater i'r pwyllgor hwn ond cytunodd y Rheolwr Cefnogi Busnes i wneud ymholiadau a chysylltu'n uniongyrchol â'r aelod a gododd y mater.

- (B) Derbyniwyd cyflwyniad byr gan Dwynwen Hywel o Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg ar y gwasanaethau sydd ar gael i fusnesau gan y Comisiynydd.

Cafwyd trafodaeth o amgylch y cwestiynau / sylwadau canlynol gan aelodau:-

- Y cynlluniau o ran hyrwyddo, treialu a lansio gwefan newydd y Comisiynydd ar gyfer busnesau.
- Pwysigrwyd cael cwmnïau mawr i brynu i mewn i hyn.
- Rôl yr aelodau o ran hyrwyddo'r gwasanaeth o fewn eu wardiau.

Mewn ymateb i ymholiad gan aelod, cadarnhaodd Dwynwen Hywel y gallai roi cyflwyniad i grŵp sy'n ceisio annog busnesau lleol yn Nyffryn Nantlle i ddefnyddio'r Gymraeg.

PENDERFYNWYD annog cynghorwyr i ledaenu'r wybodaeth am y gwasanaethau sydd ar gael i fusnesau o fewn eu hardaloedd a rhoi cyhoeddusrwydd i hyn drwy Raeadr a Rhwydwaith Busnes Gwynedd ar adeg lansio gwefan newydd y Comisiynydd.

Diolchwyd i Dwynwen Hywel am ei chyflwyniad.

7. CYNLLUN DATBLYGU LLEOL AR Y CYD GWYNEDD A MÔN 2011-26

Cyflwynwyd – llythyr gan Gymdeithas yr Iaith at Gadeirydd y Pwyllgor yn codi'r cwestiynau a ganlyn mewn perthynas â rhan a swyddogaethau'r Pwyllgor Iaith yn y broses o lunio'r Cynllun Datblygu Lleol:-

- (1) Sut mae'r Pwyllgor Iaith wedi bod yn craffu hyd yma yn y broses o lunio'r Cynllun Datblygu Lleol?
- (2) Sut mae'r Pwyllgor Iaith wedi ymateb i'r diffygion amlwg sydd yn y model a ddefnyddiwyd hyd yma i asesu effaith y Cynllun Datblygu Lleol ar y Gymraeg?
- (3) Sut mae'r Pwyllgor Iaith yn craffu ar y Cynllun Adnau?
- (4) A yw'r model a ddefnyddir i asesu effaith ieithyddol y Cynllun Adnau yn addas?

Mewn ymateb i'r cwestiynau hyn, nododd yr Uwch Reolwr Gwasanaeth Comisiynu Corfforaethol fod datblygiad y cynllun a'r asesiad effaith ieithyddol wedi derbyn sylw gan y Pwyllgor Iaith, gan egluro ymhellach:-

- Bod y swyddogaethau penodol sydd wedi'u dirprwyo i'r Pwyllgor Iaith wedi'u nodi yng Nghyfansoddiad y Cyngor.
- Y derbyniodd y pwyllgor adroddiad yn ei gyfarfod ym Mawrth 2012 ar y broses o baratoi'r Cynllun Datblygu Lleol a thrafodwyd datblygu methodoleg i wneud asesiad cynaliadwyedd ayb. Yn sgil cyflwyno adroddiad pellach i'r pwyllgor yn Hydref 2013 ar yr asesiad effaith ieithyddol, sefydlwyd y Gweithgor Cynllunio a'r Iaith Gymraeg a gyfarfu yn ystod 2014 ac a gyfrannodd at ddatblygiad pellach y fethodoleg.
- Nad oedd y Pwyllgor Iaith yn bwyllgor craffu, ond 'roedd modd i aelodau unigol gyflwyno eu sylwadau yn ystod y cyfnod ymgynghori rhwng canol Chwefror a diwedd Mawrth.

Yn ystod y drafodaeth, nodwyd:-

- Ei bod yn anodd ymateb i gwestiynau (3) a (4) gan nad yw'r Cynllun Adnau wedi ei gyhoeddi eto.
- Y dylai'r pwyllgor ail-ategu ei wrthwynebiad i lefel twf tai arfaethedig y Cynllun Adnau drafft ac effaith hynny ar gymunedau lleol.

PENDERFYNWYD gadael y mater ar y bwrdd am y tro a chynnal cyfarfod arbennig o'r pwyllgor i drafod y mater ymhellach ar ôl cyhoeddi'r cynllun adnau.

8. CWYNIION IAITH

- (A) Cyflwynwyd – adroddiad y Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith yn manylu ar y cwynion iaith diweddaraf i law.

Yn ystod y drafodaeth, nodwyd:-

- Bod angen cyfleu'r neges i'r penaethiaid nad yw'r methiannau i gydymffurfio â Pholisi Iaith y Cyngor yn dderbyniol.
 - Bod Partneriaeth Prosesu Cosbau Cymru, sy'n rhan o Gyngor Sir Ddinbych ac sy'n prosesu dirwyon parcio ar ran Cyngor Gwynedd, yn gweinyddu'n llwyr drwy gyfrwng y Saesneg. Mewn ymateb, nododd yr Uwch Reolwr Gwasanaeth Comisiynu Corfforaethol nad oedd cŵyn benodol i law y tro hwn, ond y gellid trafod y mater gyda'r adran a gofyn am adroddiad yn ôl.
- (B) Ystyriwyd - cŵyn a dderbyniwyd gan aelod o'r pwyllgor ynglŷn â phenderfyniad Bwrdd Cartrefi Cymunedol Gwynedd (CCG) i lacio'r gofynion Cymraeg ar gyfer swyddi Cyfarwyddwr Adnoddau a Chyfarwyddwr Asedau ac Isadeiledd.

Cyflwynwyd – ymateb Ffrancon Williams, Prif Weithredwr CCG i'r gŵyn, yn nodi:-

- Y bu i Fwrdd CCG benderfynu llacio'r gofynion Cymraeg ar gyfer y ddwy swydd fel eithriadau i'w Cynllun Iaith Gymraeg mewn ymateb i set o amgylchiadau yn cynnwys anghenion y busnes i'r dyfodol, asesiad o'r sgiliau a'r profiadau gofynnol i sicrhau hyfywedd parhaus y busnes, asesiad o argaeledd y sgiliau a'r profiadau gofynnol hynny yn y farchnad gyflogaeth a phrofiad y cwmni o anawsterau wrth geisio penodi ymgeiswyr i swyddi uwch a swyddi rheoli sy'n bodloni holl feini prawf y swyddi, gan gynnwys y gofynion Cymraeg, yn arbennig y swyddi hynny sy'n gofyn am sgiliau technegol a phrofiad mewn meysydd penodol.
- Y llenwyd swydd y Cyfarwyddwr Asedau ac Isadeiledd dros dro gan unigolyn di-gymraeg am gyfnod o 5 mlynedd, ac yn ystod y cyfnod, ni lwyddwyd i ddod o hyd i ymgeisydd Cymraeg.
- Y llenwyd swydd y Cyfarwyddwr Adnoddau dros dro hefyd am gyfnod o 2 flynedd gan unigolyn di-gymraeg ac ers i'r deiliad diwethaf adael y busnes rhoddwyd trefniadau tymor byr ar waith i geisio cwrdd â'r angen mewn ffordd wahanol hyd nes y llwyddwyd i ddatrys y sefyllfa ar gyfer yr hirdymor.
- Bod amcanion Cynllun Iaith Gymraeg CCG wedi eu cynnal yn gadarnhaol yn ystod y cyfnodau hyn, a bod yr adroddiad monitro blynyddol a gyflwynwyd i Gomisiynydd y Gymraeg yn profi hynny, gyda 95% o staff y cwmni yn siarad Cymraeg.
- Bod gwaith ymchwil yn dangos mai carfan fechan iawn o unigolion sydd â'r sgiliau angenrheidiol a'r profiad yn y sector i ymgymryd â'r ddwy swydd Cyfarwyddwr dan sylw, hyd yn oed petai'r garfan yn cael ei hymestyn i gynnwys y rhai sy'n uniaith Saesneg, a byddai cyfyngu'r garfan ymhellach i bobl ddwyieithog yn rhwystr pellach i'r gwaith o benodi'n llwyddiannus.
- Y penderfynwyd peidio cynnwys amod cytundebol mewn perthynas â dysgu'r Gymraeg ar gyfer y ddwy rôl dan sylw oherwydd y gallai fod yn rhwystr sylweddol wrth geisio denu ymgeiswyr sydd, o bosib' yn cymryd risg uchel yn eu gyrfa wrth adleoli teulu ac ildio cyflogaeth sicr a pharhaol yn rhywle arall a gallai olygu bod yr union ymgeiswyr yr hoffai CCG eu denu yn troi eu cefnau ar y cyfle.
- Bod Bwrdd CCG wedi ymrwmo i gydweithio â chyrrff perthnasol dros yr hirdymor i oresgyn yr anawsterau a wynebir gan y cwmni a sefydliadau eraill wrth geisio penodi siaradwyr Cymraeg i uwch swyddi rheoli yng Nghymru.

Yn ystod y drafodaeth, nodwyd:-

- (1) Bod penderfyniad CCG i beidio cynnwys y Gymraeg fel sgil hanfodol ar gyfer dwy o'i uwch-swyddi:-
 - Yn mynd yn groes i Gynllun Iaith y corff sy'n amcanu i hyrwyddo'r Gymraeg fel iaith gweinyddu fewnol CCG gan ddarparu cyfleoedd hyfforddiant i staff i ddatblygu a gwella eu sgiliau a'u hyder ieithyddol yn y Gymraeg.
 - Yn mynd i arwain at grebachu, nid hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg gan y gweithlu a'r corff.
 - Yn mynd i agor y drws i gyrrff eraill ddilyn yr un llwybr.
 - Yn mynd i greu risg sylweddol hollol annerbyniol i'r iaith Gymraeg.
 - Yn mynd i greu risg sylweddol i weledigaeth Cyngor Gwynedd ynglŷn â'r Gymraeg.
 - Yn mynd i greu risg sylweddol i weledigaeth Strategaeth Iaith Gwynedd sydd wedi'i gymeradwyo gan Gabinet a Chyngor Gwynedd a phartneriaid allweddol yn y sir.
 - Yn mynd yn groes i gyngor Comisiynydd y Gymraeg sydd wedi galw am oedi'r broses.
- (2) Mai Cyngor Gwynedd roddodd fodolaeth i'r corff, i gyflawni un o wasanaethau pwysicaf y sir ar ran y Cyngor, sef darparu cartrefi, a bod dyletswydd ar CCG i barchu Polisi Iaith Gwynedd.

- (3) Bod y Saesneg yn gymhwyster hanfodol, a hynny'n cael ei gymryd yn ganiataol, ar gyfer pob swydd gyhoeddus yng Nghymru. Nifer cymharol fechan o swyddi sy'n gofyn am y Gymraeg fel cymhwyster hanfodol, ac mae'n bwysig peidio ildio dim gyda'r swyddi hynny.
- (4) Bod Strategaeth Iaith Gwynedd yn cyfeirio mewn sawl lle at bwysigrwydd defnyddio'r Gymraeg yn y gweithle, ac wrth ddarparu gwasanaethau i'r cyhoedd. Mae hefyd yn pwysleisio'r angen i fwy o gyrff ddilyn esiampl Cyngor Gwynedd i normaleiddio'r Gymraeg fel iaith gweinyddiaeth a chyfathrebu mewnol.

PENDERFYNWYD

- (a) Galw ar Gartrefi Cymunedol Gwynedd i lynu at ei Gynllun Iaith Gymraeg yn yr achos penodol yma ac i'r dyfodol.
- (b) Gofyn am gefnogaeth Hunaniaith, yn sgil ei ymrwymiad i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg ymhlith ei bartneriaid ymhob sector o fywyd Gwynedd, i ddwyn pwysau ar gyrff fel CCG i gryfhau, a chynnal, eu polisiau a'u Cynlluniau Iaith.
- (c) Gofyn am adroddiad cynhwysfawr erbyn y cyfarfod nesaf yn edrych ar 'y gwersi i'w dysgu' o'r achos penodol yma gan ofyn am gydweithrediad Comisiynydd y Gymraeg a chyrff eraill, megis Hunaniaith, wrth baratoi'r adroddiad.
- (ch) Gofyn am argymhellion clir ynglŷn â pha gamau ychwanegol sydd angen eu cyflwyno i sicrhau bod cyrff gwirfoddol ac eraill yn cadw at lythyren eu polisiau iaith pan fo allanoli / trosglwyddo cyfrifoldebau oddi wrth Gyngor Gwynedd yn digwydd.
- (d) Galw am eglurhad llawn o gyfrifoldebau cynghorwyr Gwynedd sydd yn enwebeion Cyngor Gwynedd ar gyrff allanol o safbwynt gwarchod Polisi Iaith y Cyngor, gan nodi bod disgwyl iddynt gyflawni eu swyddogaethau drwy ddilyn persbectif Cyngor Gwynedd, a modd o gyfathrebu hynny i holl gynghorwyr Gwynedd.
- (dd) Galw ar Gomisiynydd y Gymraeg i egluro'r sefyllfa statudol bresennol o ran Cynlluniau Iaith gwahanol gyrff. O gofio'r newid sydd ar droed yn sgil cyhoeddi'r Safonau Iaith, fydd yn berthnasol i awdurdodau lleol a chyrff sector cyhoeddus, gelwir am eglurhad gan Gomisiynydd y Gymraeg am statws cyrff hyd braich ac elusennau o ran y Safonau.
- (e) Gofyn i CCG gael trafodaeth benodol gyda'r Cyngor ar y mater, ar ôl derbyn cyngor cyfreithiol ynglŷn ag union hawliau'r Cyngor.
- (f) Pwysleisio gwerthfawrogiad y Cyngor o'r gwaith da sy'n cael ei gyflawni gan CCG, ond gan nodi fod y mater hwn yn peri pryder.

9. YMCHWILIADAU IAITH

Nododd yr Uwch Reolwr Gwasanaeth Comisiynu Corfforaethol fod y briff ar gyfer yr Ymchwiliad Iaith – Y Defnydd o'r Gymraeg wedi'i gytuno gydag aelodau'r ymchwiliad ac y cynhelid cyfarfod cyntaf y grŵp ar 23 Chwefror.

Dosbarthwyd papur gan y Cynghorydd Craig ac Iago, Pencampwr Iaith, yn awgrymu nifer o ffrydiau gwaith y gallai'r pwyllgor ymchwilio iddynt.

Pwysleisiwyd pwysigrwydd ymchwilio i'r materion hynny y mae gan y Cyngor fwyaf o ddylanwad drostynt a lle mae modd gwneud gwahaniaeth, megis trwyddedu a grantiau.

Diolchwyd i'r aelod am baratoi'r papur.

PENDERFYNWYD edrych ar yr awgrymiadau, mewn ymgynghoriad â'r Pencampwr Iaith, a chyflwyno cynigion i'r pwyllgor o ran y meysydd fyddai'n ymarferol i gynnal ymchwiliad iddynt.

Ar ddiwedd y cyfarfod, cytunwyd i anfon cyfarchion y pwyllgor at Ruth Richards, cyn Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith, yn dilyn ei phenodiad yn Brif Weithredwr Dyfodol i'r Iaith, ac i ddymuno'n dda iddi i'r dyfodol.

Dechreuodd y cyfarfod am 10.30am a daeth i ben am 1.20pm.

CYFARFOD	Pwyllgor Iaith
DYDDIAD	23 Ebrill 2015
TEITL	Diweddariad ar Safonau'r Gymraeg
AWDUR	Debbie Anne Williams Jones (Rheolwr Gwasanaethau Democraidd (ac Iaith))
PWRPAS YR ADRODDIAD	Cyflwyno diweddariad ar yr amserlen a'r camau nesaf o osod gofynion Safonau'r Gymraeg ar sefydliadau

1 CEFNDIR

- 1.1 Ar 24 Mawrth 2015, bu i Gynulliad Cenedlaethol Cymru gymeradwyo'r rheoliadau sy'n pennu Safonau'r Gymraeg.

2 GWEITHREDU'R BROSES STATUDOL

- 2.1 Golyga hyn y gall Comisiynydd y Gymraeg nawr symud ymlaen i weithredu'r broses statudol - yn unol â Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 - o osod y gofynion newydd ar sefydliadau.
- 2.2 Yn unol â'r Mesur, mater i'r Comisiynydd yw penderfynu pa safonau i'w gosod ar bob sefydliad drwy 'hysbysiadau cydymffurfio' a fydd yn nodi'n union pa safonau y dylai pob sefydliad orfod eu gweithredu ac erbyn pryd y mae'n ofynnol iddynt gydymffurfio.

3. SAFONAU'R GYMRAEG

- 3.1 Dyma'r linc at y Rheoliadau a gymeradwywyd yn unfrydol gan gyfarfod llawn y Cynulliad ar ddydd Mawrth, 24 Mawrth 2015. Daeth y Rheoliadau i rym ar 31 Mawrth 2015.
[http://www.assembly.wales/laid%20documents/sub-ld10115%20-%20the%20welsh%20language%20standards%20%20\(no.%201\)%20regulations%202015%20rheoliadau%20safonau%e2%80%99r%20gymraeg%20\(rhif%201\)%202015/sub-ld10115-w.pdf](http://www.assembly.wales/laid%20documents/sub-ld10115%20-%20the%20welsh%20language%20standards%20%20(no.%201)%20regulations%202015%20rheoliadau%20safonau%e2%80%99r%20gymraeg%20(rhif%201)%202015/sub-ld10115-w.pdf)
- 3.2 Mae Atodlen 1 i'r Rheoliadau yn pennu **safonau cyflenwi gwasanaethau** (1-87) Mae'r safonau cyflenwi gwasanaeth yn niferus, ac yn ymwneud â'r modd y mae sefydliad yn cyfathrebu gyda:
- i) chyrff eraill
 - ii) staff
 - iii) y cyhoedd

Mae'r safon sy'n ymwneud â chyfarfodydd a drefnir gan gorff sy'n agored i'r cyhoedd yn nodi fod yn rhaid sicrhau bod gwasanaeth cyfieithu ar y pryd o'r Gymraeg i'r Saesneg ar gael, a rhaid hysbysu'r rheini sy'n bresennol ar lafar yn Gymraeg—

- (a) bod croeso iddynt ddefnyddio'r Gymraeg, a
- (b) bod gwasanaeth cyfieithu ar y pryd ar gael.

- 3.3 Mae Atodlen 2 i'r Rheoliadau yn pennu safonau **llunio polisi** (88-97)
- Mae'r safonau llunio polisi yn ymwneud â sut y rhoddir ystyriaeth i'r Gymraeg wrth lunio, diwygio neu adolygu polisi gan sicrhau y caiff polisi effeithiau positif neu effeithiau mwy positif, neu dim effaith andwyol neu llai andwyol ar:
- (a) gyfleoedd i bersonau ddefnyddio'r Gymraeg
 - (b) beidio trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg

Yn yr un modd, ceir safon ar gyfer llunio, diwygio neu adolygu polisi dyfarnu grantiau sydd yn nodi bod yn rhaid ystyried pa effeithiau os o gwbl (positif neu andwyol) y byddai dyfarnu grant yn ei gael ar:

- (a) gyfleoedd i bersonau ddefnyddio'r Gymraeg
- (b) beidio trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg

Ac yn yr un modd, pan yn comisiynu neu'n gwneud gwaith ymchwil i gynorthwyo i wneud penderfyniad polisi, rhaid sicrhau bod yr ymchwil yn ystyried sut y gellid gwneud y penderfyniad polisi sydd o dan ystyriaeth fel y byddai'n cael effeithiau positif, neu effeithiau mwy positif, neu dim effaith andwyol neu llai andwyol ar:

- (a) gyfleoedd i bersonau ddefnyddio'r Gymraeg, a
- (b) beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

- 3.4 Mae Atodlen 3 yn pennu **safonau gweithredu**. (98-144)
- Mae'r safonau gweithredu yn ymwneud â defnydd mewnlol o'r Gymraeg, a'r modd y mae sefydliad yn defnyddio'r Gymraeg yn ei weithredoedd dydd i dydd gyda staff.

Mae'r safonau ynghylch defnyddio'r Gymraeg ar gyfer gweinyddiaeth fewnlol yn nodi fod yn rhaid datblygu polisi ar ddefnyddio'r Gymraeg yn fewnlol, gyda'r bwriad o hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg.

Mae nifer o'r safonau hefyd yn nodi'r angen i gyhoeddi polisiâu megis rheoli perfformiad, absenoldeb o'r gwaith, amodau gwaith ayyb yn Gymraeg.

Mae un safon yng nghyd-destun technoleg gwybodaeth yn nodi'r angen i ddarparu meddalwedd gyfrifiadurol ar gyfer gwirio sillafu a gramadeg yn y Gymraeg i staff; gyda safon arall yn nodi'r angen i ddarparu rhyngwynebau Cymraeg ar gyfer meddalwedd (pan fo rhyngwyneb ar gael).

Mae'r safonau ynghylch meithrin sgiliau yn y Gymraeg drwy gynllunio a hyfforddi'r gweilthu yn ei gwneud yn ofynnol i asesu sgiliau Cymraeg staff; ac i ddarparu geiriad neu logo ar gyfer llofnodion ebost staff sy'n eu galluogi i ddynodi a ydynt yn siarad Cymraeg yn rhugl neu'n dysgu'r iaith.

- 3.5 Mae Atodlen 4 i'r Rheoliadau yn pennu **safon hybu** (145-146).
Mae'r safon hybu yn ei gwneud yn ofynnol i lunio a chyhoeddi strategaeth 5 mlynedd yn esbonio sut y bwriedir mynd ati i hybu'r Gymraeg ac i hwyluso defnyddio'r Gymraeg yn ehangach yn yr ardal. Rhaid i'r strategaeth gynnwys:
- a) targed (canran siaradwyr yr ardal) ar gyfer cynyddu neu gynnal y siaradwyr Cymraeg yn yr ardal erbyn diwedd y cyfnod o 5 mlynedd dan sylw
 - b) datganiad sy'n esbonio sut y bwriedir cyrraedd y targed hwnnw.

Rhaid adolygu'r strategaeth a chyhoeddi fersiwn ddiwygiedig o'r strategaeth o fewn 5 mlynedd i gyhoeddi'r strategaeth.

Mae'r safon hybu yn nodi'r angen ar ôl cyhoeddi strategaeth i:

- a) asesu i ba raddau y mae'r sefydliad wedi dilyn y strategaeth ac wedi cyrraedd y targed a osodwyd ganddi
 - b) cyhoeddi'r asesiad gan sicrhau ei fod yn cynnwys y wybodaeth a ganlyn:
 - i) nifer y siaradwyr Cymraeg yn yr ardal ac oedran y siaradwyr Cymraeg hynny
 - ii) rhestr o'r gweithgareddau a drefnwyd gennych neu a ariannwyd yn ystod y 5 mlynedd er mwyn hybu defnyddio'r Gymraeg.
- 3.6 Mae Atodlen 5 i'r Rheoliadau yn pennu safonau **cadw cofnodion** (147-154).
Mae'r safon cadw cofnodion yn ei gwneud yn ofynnol i:
gadw cofnod o nifer y cwynion a dderbynnir yng nghyd-destun cydymffurfiaeth â'r safonau ai peidio.
gadw cofnod o'r camau a gymerir i sicrhau cydymffurfiaeth â'r safonau llunio polisi.
gadw cofnod o nifer staff sy'n meddu ar sgiliau yn y Gymraeg; rhaid cadw cofnod o lefel sgiliau staff pan yn wybyddus.

- 3.7 Mae Atodlen 6 i'r Rheoliadau yn pennu safonau sy'n ymdrin â **materion atodol**.
Mae'r materion atodol hyn yn cynnwys safonau sydd yn ei gwneud yn ofynnol i sicrhau bod dogfen sy'n cofnodi'r safonau:
- i) cyflenwi gwasanaeth (155-160)
 - ii) llunio polisi (161-166)
 - iii) gweithredu (167-172)
 - iv) hybu (173-174)
 - v) cadw cofnodion (175-176)
- y mae dyletswydd i gydymffurfio â hwy ar gael:
- (a) ar y wefan
 - (b) ymhob un o'r swyddfeydd sy'n agored i'r cyhoedd.

4. YR AMSERLEN

- 4.1 Bydd y broses o osod Safonau'r Gymraeg ar y cylch cyntaf o 26 sefydliad yn cynnwys Gweinidogion Cymru, Cynghorau Sir a Chynghorau Bwrdeistref Sirol yng Nghymru, ac Awdurdod Parciau Cenedlaethol yn dilyn yr amserlen ganlynol:

- Ebrill-Mehefin 2015
Bydd y Comisiynydd yn llunio hysbysiadau cydymffurfio drafft unigol ar gyfer bob un o'r sefydliadau
- 22 Mehefin 2015
Cyfnod ymgynghori gyda'r sefydliadau ar yr hysbysiadau cydymffurfio yn cychwyn yn unol ag Adran 47 y Mesur
- 20 Gorffennaf 2015
Y cyfnod ymgynghori yn dod i ben. Y Comisiynydd yn dadansoddi'r ymatebion ac yn llunio hysbysiadau cydymffurfio terfynol ar gyfer y sefydliadau.
- Medi 2015
Y Comisiynydd yn gosod hysbysiadau cydymffurfio terfynol ar y 26 sefydliad o dan Adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

CYFARFOD:	PWYLLGOR IAITH
DYDDIAD:	23 EBRILL, 2015
TEITL:	CWYNION IAITH
AWDUR:	UWCH REOLWR DEMOCRATIAETH A CHYFLAWNI
PWRPAS YR ADRODDIAD	CYFLWYNO'R CWYNION DIWEDDARAF I'R PWYLLGOR.

DYDDIAD	CWYN	YMATEB.
Mawrth 2015	Cwyn drwy Swyddfa'r Comisiynydd ynglŷn â gwendid mewn darpariaeth Gymraeg gan Cyd-Cymru y mae'r Cyngor yn cyfeirio trigolion atynt i geisio arbed costau ynni cartref	Wedi ateb gan nodi nad gwasanaeth gan y Cyngor yw hwn, bod camau wedi eu cymryd i sicrhau bod gymaint o'r gwasanaeth ag sy'n bosib ar gael yn y Gymraeg (pob dim heblaw un cam). Rydym yn disgwyl ymateb y Comisiynydd i'r ymateb.

CYFARFOD:	PWYLLGOR IAITH
DYDDIAD:	23 EBRILL, 2015
TEITL:	CWYNION AM WEITHREDIAD CYNLLUN IAITH CARTREFI CYMUNEDOL GWYNEDD
AWDUR:	UWCH REOLWR DEMOCRATIAETH A CHYFLAWNI
PWRPAS YR ADRODDIAD	CYFLWYNO DIWEDDARIAD I'R PWYLLGOR.

1. Yn ei gyfarfod diwethaf, cafodd y Pwyllgor hwn drafodaeth ar bryderon am weithredu diweddar gan Cartrefi Cymunedol Gwynedd yn hysbysebu dwy swydd uwch reolaethol heb unrhyw ofynion am y gallu i siarad Cymraeg.
2. Yn dilyn penderfyniadau'r Pwyllgor, gohebwyd â Chartrefi Cymunedol Gwynedd a Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg. Diben yr adroddiad hwn yw adrodd yn ôl ar yr ymateb i hynny.
3. O ran Cartefi Cymunedol Gwynedd, symudodd CCG ymlaen efo'r penodiadau. Bellach, deallir y penodwyd i'r ddwy swydd. Rydym wedi gofyn i CCG a ydynt yn fodlon i gyfarfod efo dirprwyaeth o'r Cyngor ond, hyd yma, ni lwyddwyd i drefnu dyddiad ar gyfer cyfarfod o'r fath.
4. O ran Comisiynydd y Gymraeg, er nad yw CCG, fel cymdeithas dai, yn ddarostyngedig i Ddeddf yr Iaith Gymraeg, 1993, o ran y gofyn i weithredu yn unol â Chynllun Iaith, mae'r Comisiynydd wedi bod mewn cyswllt â CCG ar y mater.
5. Mae gohebiaeth diweddar gan Swyddfa'r Comisiynydd wedi adrodd eu bod yn bwriadu cyhoeddi adroddiad ar yr "ymwneud diweddar rhwng y Comisiynydd a CCG fydd yn adroddiad ffeithiol yn bennaf (ond bydd y ddogfen hefyd yn cynnwys esboniad o hyd a lled grymoedd y Comisiynydd mewn perthynas â'r achos o dan sylw)." Bydd yr adroddiad yn cael ei gyhoeddi ar wefan y Comisiynydd ond, ar adeg ysgrifennu'r adroddiad hwn, nid yw'r adroddiad yn gyhoeddus eto.
6. Yn y cyfamser, rwyf wedi codi mater mwy cyffredinol gyda Swyddfa'r Comisiynydd, sef y ffaith y bydd y Cyngor, oherwydd yr her ariannol y mae'n ei wynebu, yn gorfod edrych ar fodelau gwahanol o ddarparu a chomisiynu gwasanaethau o fewn y sir. Rydym wedi gwahodd Swyddfa'r Comisiynydd i fod yn rhan o drafodaeth buan ar y math o fodelau y gallai'r Cyngor fod yn eu hystyried ac a oes rhai 'ffurfiau i allanoli neu ddatganoli gwasanaethau' a fyddai'n fwy diogel o ran sicrhau cydymffurfiaeth â safonau iaith y Cyngor'.
7. Yn amodol ar farn y Pwyllgor, byddwn yn symud ymlaen i gynnal y trafodaethau hynny dros yr wythnosau nesaf ac yn adrodd yn ôl i'r Pwyllgor ar hynny.

Ymgynghoriad cyhoeddus Cynllun Adnau Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd Gwynedd a Môn 2011-2026

Gofynion

Dylid adolygu cyfansymiau niferoedd y twf tai ar gyfer y ddwy sir a'r dosbarthiad twf a'r dynodiadau o'u mewn. Dylai'r adolygiad o'r Cynllun Adnau fod yn seiliedig ar dystiolaeth yn deillio o astudiaethau o'r ffactorau allweddol canlynol:

- **Arolwg cynhwysfawr o'r angen cymunedol am dai**
- **Niferoedd a natur stoc dai bresennol y cymunedau**
- **Perthynas incwm aelwydydd a'r gallu i gael mynediad i'r farchnad dai**
- **Niferoedd a natur y tai sydd ar werth/ar osod yn y cymunedau**
- **Dadansoddiad hollgynhwysfawr o ddata Cyfrifiad 2011 (gan gynnwys ffigyrau mudo lefel ward).**

Dylai asesiad effaith ieithyddol newydd yn unol ag egwyddorion cymdeithaseg iaith gael ei gynnal gan ymgynghorwyr iaith allanol. Dylid seilio'r asesiad ar dystiolaeth yr astudiaethau o'r ffactorau allweddol uchod er mwyn dangos gwir sefyllfa'r Gymraeg yn y cymunedau a dod i gasgliadau rhesymegol, dibynadwy.

Rhaid cael Cynllun Adnau a fydd yn diwallu angen cymunedol ac yn cyfrannu i gynnal ac atgyfnerthu'r Gymraeg yng Ngwynedd a Môn.

Cylch yr Iaith, Dyfodol i'r Iaith, Canolfan Hanes Uwchgwyrfai, Cymdeithas yr Iaith Gymraeg

CYFARFOD:	PWYLLGOR IAITH
DYDDIAD:	23 EBRILL, 2015
TEITL:	YMCHWILIAD IAITH – Y DEFNYDD O’R GYMRAEG MEWN CYFARFODYDD ALLANOL
AWDUR:	UWCH REOLWR DEMOCRATIAETH A CHYFLAWNI
PWRPAS YR ADRODDIAD	CYFLWYNO DIWEDDARIAD I’R PWYLLGOR.

1. Mae'r Pwyllgor wedi penderfynu ceisio dilyn trefn o ymchwilio mewn fwy o fanylder i feysydd penodol, ar batrwm ymchwiliadau craffu, ac wedi cytuno cynnal yr ymchwiliad cyntaf i edrych i fewn i'r defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd allanol .
2. Diben yr Ymchwiliad yw:-
 - a) edrych ar y defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd a
 - b) sicrhau a hwyluso cydymffurfiaeth a chymal 3.3.5. Y Cynllun Iaith: "Byddwn yn cyfarwyddo staff i gyfrannu drwy gyfrwng y Gymraeg mewn cyfarfodydd cyhoeddus, pwyllgorau neu gynadleddau allanol, ac i ofyn am ddarpariaeth cyfieithu-ar-y-pryd."
 - Gall y meysydd dan sylw gynnwys:
 - Pwysu ar gyrff a mudiadau allanol i ddarparu cyfieithu-ar-y-pryd
 - Cadeirio cyfarfodydd dwyieithog a sut i annog o'r Gadair
 - Cyfrannu at gyfarfod drwy gyfrwng y Gymraeg
 - Sut i gyfathrebu'r anghenion yn effeithiol a chofiadwy
2. Mae'r Ymchwiliad wedi cychwyn ar ei waith a bydd yn cynnal ei ail gyfarfod y mis hwn, pan y bydd yn cyfweld yr Arweinydd, Aelod Cabinet perthnasol a'r Prif Weithredwr ar eu profiad hwy ar y defnydd o'r Gymraeg. Yn ogystal, bydd yr Ymchwiliad yn cyfweld Dr Enlli Thomas o Brifysgol Bangor a fydd yn cynghori'r Ymchwiliad ar y seicoleg am y defnydd o iaith.
3. Tra mae hyn ar y gweill, mae'r Ymchwiliad hefyd yn dosbarthu dau holiadur, y naill i Reolwyr ac Aelodau Etholedig o'r Cyngor sydd yn mynychu cyfarfodydd allanol a'r llall yn cael ei anfon at gyrff allanol y mae'r Cyngor yn anfon cynrychiolwyr iddynt.
4. Bydd yr holiadur i reolwyr ac aelodau yn ceisio ymateb gonest ar eu defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd allanol a cheisio gwyntyllu'r hyn sydd ei angen iddynt fod yn fwy hyderus yn eu defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd cyfundrefnol o'r fath
5. Bydd yr holiadur i gyrff allanol yn holi, ymysg pethau eraill, pa ddarpariaeth a wneir gan gyrff allanol a pa drefniadau sydd yn eu lle i hybu'r defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd
6. Bydd yr Ymchwiliad wedyn yn edrych ar feysydd thematig i weld beth y gellir ei ddysgu er mwyn hybu'r defnyddio'r Gymraeg mewn cyfarfodydd
7. Y gobaith yw y bydd yr Ymchwiliad wedi cwblhau ei waith fel bod modd iddo adrodd yn ôl i'r Pwyllgor Iaith erbyn ei gyfarfod yn yr hydref.
8. O fod yn cwblhau hwn, bydd angen i'r Pwyllgor benderfynu maes o law ar y maes y mae am ymchwilio iddo nesaf wedi trafodaeth bellach gyda'r Pencampwr Iaith.